

CARL JOHAN LJUNGBERG:

# Irving Babbitt återupptäckt

Med utgångspunkt i Claes G Ryns bok *Will, Imagination and Reason* presenterar Carl Johan Ljungberg Irving Babbitt och hans betydelse som bl a filosof.

Han var en förargelseväckande professor som retade de etablerade kulturbärarna och likväl lysande föredöme för ett par generationer studenter. Misskänd och missförstådd höll han den måttfulla humanismens sak levande i en tid av karriäranda och ensidig materialism. Han misstrodde teologi och kyrka, och försvarade likväl kristendomens historiska insats.

Filosofen och litteraturhistorikern Irving Babbitt var född 1865. Han kom från den enkla och pliktmedvetna amerikanska mellanvästern, Dayton, Ohio för att vara exakt, och kom efter korta gästspel som tidningsbud och cowboy att ägna sig åt den lärda banan. Som professor i fransk litteratur verkade han nästan fyrtio år vid Harvard. Men någon trång specialitet kunde aldrig fånga honom. Han blev kulturkritiker i vid mening och tidssamvete. Med verk som *The Masters of Modern French Criticism* (1912), *Rousseau and Romanticism* (1919) och *Democracy and Leadership* (1924) framträdde han jämte vännen Paul Elmer More som språkrör för det som kallats "the New Humanism".

Babbitt älskade och hatade med profetisk kraft, har Russell Kirk hävdad. Med typisk rättframhet sökte Babbitt gå till roten med det han förnam som förfallsdrag i sin samtid: bristen på disciplin och balans, skyggandet inför tanken på en objektiv, förpliktande sanning och oviljan att i klassisk och judiskt-kristen anda se människan som ett spänningsfyllt dubbelväsen för att istället lockas av bekväma människotolkningar.

Babbitt blev som alla med bestämda åsikter hårt angripen och även mött av det som kallats "tystnadens konspiration".

Carl Johan Ljungberg är Ph D.

Ändå har hans inflytande varit stort utan att alltid redovisas. I Sverige har så skilda personligheter som Fredrik Böök, Dag Hammarskjöld och Sven Stolpe erkänt sitt inflytande av hans idéer.

Det är sannolikt typiskt att Babbitt ägnade sin kanske bästa bok åt Rousseau, i vars sentimentaliserande människosyn och psykologiska mytbildning Babbitt såg en av de största källorna till den moderna tidens avarter. Hos Rousseau saknas varje vilja att godta en varaktig sanning i den "eviga filosofins" mening. Nycker och sensationer förklaras vara människans sanna kunskapsvägar och medlen till lycka. Självömkan ersätter självinsikt; moralen inskränks till en fråga om medlidande. Genom Rousseaus inflytande har den moderna tillvaron fått drag av urskillningslös melodram, hävdade Babbitt bistert.

#### Claes G Ryns bok

Om denna egensinnige tänkare har Claes G Ryn, svensk statsvetare verksam i USA, utgivit en studie, *Will, Imagination and Reason: Irving Babbitt and the Problem of Reality* (Chicago: Regnery Books, 1986; 15 dollar). Ryn som är professor vid the Catholic University of America har även initierat the National Humanities Institute, som har till syfte att vidareutveckla Babbitts verk. Den nya boken är frukten av ett samarbete med Ryns lärare, den 1981 avlidne svenske Babbittkännaren Folke Leander.

"Fast ofta missförstådd och illvilligt bedömd kommer Babbitt att överleva även sedan hans kritiker blivit glömda", spår Ryn inledningsvis. Vilka egenskaper kan

då föranleda ett så kategoriskt påstående?

Babbitt hade en ingrodd förkärlek för det som varar, det vill säga han var konservativ. Han föredrog Konfucius som väglett Kina i årtusenden framför ögonblickets tankemoden. Han misstrodde Bergson och Dewey som "philosophers of the flux", föränderlighetens tänkare. Själv visade han också talang för att ur tidens grumliga brygd vaska fram det livskraftiga. Få av hans kärva omdömen ter sig ett halvsekel senare som överspelade.

Babbitt såg de litterära verken som uttryck för en filosofisk livstolkning mer än som "l'art pour l'art". Han bortsåg suveränt från konstverkets tillkomst och såg det som en avslutad helhet. Obarmhärtigt avslöjade han brister och skevheter i den litterära människogestaltningen. Han brännmärkte det han kallade den "idylliska fantasins" verk, och lyfte fram den "moraliska fantasins". Romantiker som Hugo, de Staël, Keats och Shelley befanns för lätta; mästaren däremot var Goethe.

Det finns hos Babbitt starka drag av purism och puritanism, men en puritanism som vidgats genom kontakt med klassisk litteratur och filosofi. I all sin känsla för harmoni, proportion och balans varnade Babbitt för stel formimitation. I sin studie över den franska romantiken hävdade han att en modern författare måste ha blick för det individuellt särpräglade, men utan att bortse från det som pekar hän mot tillvarons enhet och ändamålsenlighet.

Vissa romantikers litterära misslyckande, menade Babbitt, har i själva verket förberetts av en moralisk svaghet, nämligen fåfänga. Genom att berusa sig med det nya, det förment unika, och genom att



smickras av sin egen roll som medium för det föränderliga blir den moderne dikta- ren oförmögen till verklig självkritik och slinter därmed även tekniskt-litterärt, hävdade Babbitt.

### Babbitts filosofi

Ryns studie behandlar inte främst Babbitts litteraturkritik utan hans filosofi, närmast synen på kunskap och relationen vilja-förnuft-fantasi. Tesen är, "att all verklighetsinsikt vilar på en viss sorts viljeinriktning och på en motsvarande fantasi, som viljan uppmuntrar". Här utmanas gängse västerländsk intellektualism genom påståendet, att det goda är en följd

*Babbitt menade att högre utbildning alltid kan tillgodogöras bara av en elit.*

av god *vilja* snarare än av förnuftig insikt enbart. "Det goda livet är inte främst något man skall *veta* utan något man skall *vilja*", menade Babbitt som därmed närmade sig kristendomen och dess förord för viljans omvandling.

Babbitts utfall mot förnuftets moraliska roll har fått många att avvisa honom som en antiintellektualist. Ryn visar hur orättvis en sådan kritik är. Babbitt förnekade inte förnuftet, men menade att det inte är aktivt och primärt utan passivt och eftersinnande. Medan viljehandlingen är "blind" eller "stum" i sin omedelbarhet, är förnuftet medlet att i efterhand sönderdelade och karakterisera viljehandlingen genom ord. Babbitts förnuft är som Ryn säger på samma gång "analytiskt" och "synetiskt".

Utmärkande för Babbitts tänkande är begreppet "den högre viljan". Babbitt menade att detta begrepp uttrycker tillvarons grunderfarenhet av att den vardagliga strömmen av viljeimpulser och önskingar emellanåt bryts, och en instans "tvingar sig på" de spontana impulserna genom att bejaka eller hindra dessa. (Babbitt talade även om "the inner check", den "inre bromsen".) Folke Leander har träffande liknat Babbitts syn på viljelivet vid en tullstation, genom vilken impulserna likt resande passerar. Förnuftet är biträdet, som öppnar väskorna och breder ut godset, medan den "högre viljan" är tull-officeren som säger "stopp" eller "passera".

En modern läsare associerar lätt från den "högre viljan" till Freuds sk överjag eller till hans hämningsbegrepp. Men till skillnad från dessa har den "högre viljan" en symbolisk och i sista hand transcendent prägel.

"Bromsen" kan i det givna fallet nämligen utgöras av en snarast oförutsägbar förnimmelse, som trotsar inlärda reaktioner och social förstärkning.

Babbitts lära om denna "vilja" eller "broms" kom ofta att missförstås på ett inte sällan kostligt sätt. "Vad skall den högre viljan vilja?", frågade Babbitts elev T S Eliot skeptiskt och menade att en sådan broms aldrig kan ersätta t ex en historisk religion. En samling människor som vägleds av prof. Babbitts "inre broms" kan aldrig utgöra en civilisation, påstod Eliot bestämt. Ryn menar att Eliot missförstått Babbitt, som med det nämnda begreppet snarast velat generalisera den erfarenhet som bl a kristendomen representerar utan att strida mot denna. För Babbitt lika mycket som för en kristen

tänkare utgör det personliga exemplet alltså det vitala inslaget i den "högre viljan".

### Den högre utbildningens roll

En viktig del av Babbitts tänkande gällde den roll som den högre utbildningen skall spela i ett utvecklat samhälle. I *Literature and the American College* (1908) angrep Babbitt den starka ämnessplittringen och bristen på ett meningsfullt allmänbildningsideal i sin tids USA. Han gisslade den ensidiga tendens som redan då kunde märkas till yrkesinriktning av studierna liksom överbetoningen av de naturvetenskapliga ämnena. I skottgluggen stod särskilt Harvards legendariske rektor Charles W Eliot och dennes idéer om en demokratisering av den högre utbildningen. Babbitt menade att högre utbildning alltid kan tillgodogöras bara av en elit. Ambitionen att ge alla samma kursurval måste leda till nivellering. "The American College" borde satsa på kunskaper som kunde ge studenter användbara kriterier för att skilja mellan ont och gott, skönt och fult, istället för att uppmuntra faktasökande utan mål, menade Babbitt.

Utbildningen har i den moderna världen kommit att tjäna önskan till makt och

människans dominans över naturen, menade Babbitt. I hans eget program borde kunskapen istället vara ett medium för den fantasiutveckling som "den goda viljan" krävde. Babbitt erinrar här närmast om Platon i sin insikt om fantasilivets kraft och sin fruktan för den onda fantasin. Men till skillnad från Platon skydde han inte dikten och inbillningen helt och hållet, utan menade att dessa kan ges en positiv roll för att förbereda goda viljehandlingar.

Claes G Ryn och Folke Leander har med sin analys av Babbitts tänkande inte bara åstadkommit en "Ehrenrettung". De har klargjort hur en äldre tids syn på objektiv kunskap och på människans dubbla natur kan förenas med en modern tro på frihet och individualitet, på fantasin som kreativ och viljeformande. *Will, Imagination and Reason* har visserligen en del abstrakta och dunkla avsnitt. Att boken ambitiöst tar itu med en humanistisk och vetenskaplig uppgift av första graden kan dock inte betvivlas. Den som seriöst närmar sig boken får ovärderliga uppslag att omsätta såväl i vetenskaplig forskning och kulturdebatt som i sin egen livsföring. Att boken därtill är frukten av en ovanlig intellektuell växelverkan gör den inte mindre intressant.